

№ 752/17832/14-ц від 15.12.2020 р.) у частині «відшкодування моральної шкоди має бути достатньо для... розумного задоволення потреб потерпілої особи» дуже нагадує прагнення комуністів виховати у громадян «розумні потреби».

Підсумовуючи зазначене вище, необхідно констатувати, що подальші активні наукові розвідки в галузі методології експертизи виразності психологічної шкоди та відшкодування її вартості суттєво сприятимуть наближенню практики урахування інтересів людини як пріоритету реальних цивілізованих правовідносин в Україні.

Перелік джерел посилання

1. Ситковская О. Д. Психология уголовной ответственности. Москва, 1998. 272 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/435-15/ed20220101#Text> (дата звернення: 01.02.2022).
3. Полянская В. А. Психологический компонент морального вреда как предмет судебно-психологической экспертизы. *Вопросы криминалистики и судебных экспертиз*. 2007. №1 (36). С. 59—65.
4. Пилипенко Л. В. Методика 14.1.75 або «плоди отруйного дерева». URL: https://protocol.ua/ru/metodika_14_1_75_abo_plodi_otruynogo_dereva (дата звернення: 01.02.2022).
5. Казміренко Л. І., Мартенко О. О. Кримінальний кодекс України: психологічний аналіз кримінально-правових понять. Київ, 2007. 147 с.

Олександр Маркович Бандурка,
доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії
правових наук України, заслужений юрист України, Харківський
національний університет внутрішніх справ МВС України,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0240-5517>,
e-mail: radnik_hnuvs@ukr.net

Правові чинники впливу на посягання проти статевої свободи та статеві недоторканості дітей

Oleksandr Bandurka

Legal Factors Influencing Encroachment on Sexual Freedom and Sexual Integrity of Children

Анотація. У тезах розглянуто специфіку та напрями правового захисту дитини в Україні. Визначено нормативні акти, якими врегульовано правовий статус дитини. Розглянуто дефініції «статева свобода», «статева недоторканість» і «статева мораль». Наголошено, що охорона прав і свобод дитини має бути найвищим пріоритетом кожної держави.

Ключові слова: правовий захист, дитина, нормативні акти, правовий статус, статева свобода, статева недоторканість.

Abstract. This paper considers specifics and directions of legal protection of children in Ukraine. Normative acts regulating legal status of child are determined. Definitions of sexual freedom, sexual integrity and sexual morality are considered. It was emphasized that protection of rights and freedoms of child should be the highest priority of every state.

Keywords: legal protection, child, regulations, legal status, sexual freedom, sexual integrity.

У сучасних умовах функціонування Української держави, коли доволі поширено кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я людини (зокрема, тероризму, екстремізму, різних соціальних і політичних конфліктів) питання захисту прав і свобод дитини набувають особливої актуальності.

Розглядаючи питання судової психологічної експертизи у справах за позовами про відшкодування моральної шкоди, завданої під час вчинення посягань проти статевої свободи та статеві недоторканості дітей, необхідно враховувати правові чинники впливу на такого виду кримінальні правопорушення, оскільки 2021 року зареєстровано понад 400 кримінальних правопорушень із посяганнями на статеву свободу та статева недоторканість дітей.

Діти — це особлива соціально-демографічна група населення, яка має свої специфічні потреби, інтереси та права, але ще

недостатньо спроможна обстоювати і захищати їх перед суспільством. Дитина є самостійним суб'єктом права, на неї поширюється весь комплекс громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини.

Кримінально-правовий захист дитини містить декілька напрямів. По-перше, це захист дитини від кримінального впливу сторонніх людей і соціального середовища; по-друге, диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності й покарання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, але ще не досягли повноліття; по-третє, це застосування передбачених законом санкцій до осіб, які вчинили злочин проти дитини. Такими кримінальними правопорушеннями, зокрема, є посягання, спрямовані проти: 1) новонародженої дитини; 2) малолітніх; 3) особи, яка не досягла статевої зрілості; 4) дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволено працевлаштування; 5) осіб, які не досягли 16-річного віку; 6) неповнолітніх; 7) неповнолітніх або непрацездатних дітей, які перебувають на утриманні батьків, тощо.

Правовий статус дитини регулюють такі нормативними актами, як Загальна декларація прав людини (1948), Декларація прав дитини (1959), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966), Конвенція про права дитини (1989), Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (1975), Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства» тощо.

У національному законодавстві (а саме у п. 1 ст. 6 Сімейного кодексу України) визначено, що правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття [1]. Тобто ця норма дає визначення поняття дитини як учасника сімейних відносин.

Визначення об'єкта статевого кримінального правопорушення історично ґрунтується на поглядах П. Люблинського: до таких належать злочини, спрямовані на задоволення своєї статевої пристрасті чи іншої особи, які за своїм об'єктивним характером порушують соціальний уклад статевого відносин [2].

Останнім часом вітчизняне кримінальне право поповнилося новими розробками родового об'єкта статевого злочинів. У концепції, розвинутій О. Джужею, зміст родового об'єкта статевого

злочинів становлять «статева свобода», «статева недоторканість» і «статева мораль» [3]. І. Бандурка під статевою недоторканістю розуміє такі суспільні відносини у сфері сексуального життя, що визначають абсолютну заборону вступу у статеві зносини з іншими особами [4]. Недоторканими у статевому розумінні є як неповнолітні, нездатні через певні фізичні та психічні вади реалізувати свою статеву свободу, так і неповнолітні до досягнення ними 16-річного віку або статевої зрілості.

Існує думка, що статеві злочини проти неповнолітніх посягають на декілька об'єктів, тому необхідно встановлювати основний безпосередній об'єкт, який і розкриває зміст цього злочину. Висловлюють різні, іноді суперечливі думки щодо соціальних утворень, яким завдається злочинна шкода від розбещення неповнолітніх. С. Косенко вважає, що йдеться про захист нормального статевого розвитку дитини і підлітка.

Ширше визначають безпосередній об'єкт розбещення неповнолітніх В. Гончаренко і П. Андрушко, розуміючи під ним звичайний у суспільстві уклад щодо відносин, пов'язаних із статевим вихованням молоді, спрямованих на нормальний розвиток неповнолітніх, на формування їхніх поглядів у сфері сексуальної культури та поведінки відповідно до вимог цивілізованого суспільства.

За логікою А. П. Шеремета, зазначений злочин порушує нормальний фізичний і психічний розвиток неповнолітніх, морально розбещує їх, пробуджує в них ранню статеву схильність, розвиває неправильне (із погляду моралі) уявлення про статеві відносини, а інколи й відхилення від природних норм статевого життя (гомосексуалізм та інші тенденції) [5].

Охорона прав і свобод дитини має бути найвищим пріоритетом кожної держави. Це стає особливо актуальним у сучасних умовах, коли побудова правової держави та розвиток демократичного громадського життя передбачають визнання пріоритету загальнолюдських цінностей, насамперед життя, здоров'я, свободи, честі, гідності, прав та інтересів особистості.

30 травня 2018 р. Кабінет Міністрів України Постановою № 453 затвердив Державну соціальну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2021 року». Метою Програми було забезпечення

послідовної імплементації положень Конвенції ООН про права дитини, розбудови ефективної системи захисту прав та інтересів дитини на рівні територіальної громади в умовах децентралізації, створення дружнього до дітей середовища відповідно до міжнародних стандартів і пріоритетів Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016—2021), а також досягнення Цілей сталого розвитку, затверджених Резолюцією Організації Об'єднаних Націй № 70/1 «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» стосовно дотримання прав дітей.

Проблема педофільії — одна з найактуальніших проблем сучасності в сфері захисту дітей. Сексуальне насильство над дитиною — це насильство дорослої людини або старшого підлітка над дитиною з метою сексуальної стимуляції. Сексуальне насильство полягає у залученні дитини в сексуальні дії, спрямовані на фізичне задоволення людини, яка здійснює насильство, або на отримання нею прибутку. До форм сексуального насильства над дитиною належать також пропозиція або примушування дитини до сексуальних дій (незалежно від результату), демонстрація дитині геніталій, демонстрація дитині порнографії, сексуальний контакт з дитиною, фізичний контакт із геніталіями дитини, розглядання геніталій дитини без фізичного контакту, використання дитини для виробництва дитячої порнографії тощо. Можна вважати, що це особлива категорія злочинів, яка не лише завдає шкоди фізичному здоров'ю дітей. Такі злочини спричиняють тяжкі моральні травми, які можуть у подальшому призвести до вкрай негативних психічних і психологічних наслідків для дитини, вони визначаються надзвичайною аморальністю дій і, користуючись безпорадним станом жертви, цинічно порушують її статеву свободу та недоторканість. Дослідження свідчать, що дуже часто такі дії вчиняють близькі дитині особи (батьки, особи, які їх замінюють, працівники медичних та освітніх установ та організацій). Найчастіше дітей спокушають їхні близькі або оточуючі (лише 10 % педофілів — незнайомі дитині особи). Варто зауважити, що жертвами злочинців-збоченців в особі батьків і вітчимів у низці випадків є діти в сім'ях зі значною різницею у віці між подружжям. До таких сімей необхідно ставитися з особливою ува-

гою, адже співвідношення вчинених і зареєстрованих злочинів такого типу становить п'ятнадцять до одного.

А. О. Джу́жа констатує: «Проблема насильства над дітьми та його наслідків є актуальною в контексті міжнародної кримінологічної науки. Розв'язання зазначеної проблеми потребує розроблення нових дослідницьких програм, оригінальних методологічних підходів і пильної уваги до специфіки психотерапевтичної та психокорекційної роботи з дітьми, які мають такий досвід». Він також надає дані американських науковців, які, дослідивши 747 осіб, які вчинили сексуальні злочини, встановили, що 76 % із них у дитинстві самі зазнали сексуального насильства. Тобто можна констатувати спадкоємність поведінки (зворотна реакція) [6].

Усі держави в світі вживають різних заходів із протидії цьому, але на практиці картина істотно в позитивному напрямку змінюється дуже повільно. Дітей продовжують убивати і гвалтувати. Можна зробити висновок, що для того, щоб не програти боротьбу за спокійне і безпечне майбутнє наших дітей, усім країнам необхідно спільно докласти ще багато зусиль і діяти більш координовано та ефективно.

Перелік джерел посилання

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. Київ, 2003. 75 с.
2. Люблинский П. И. Преступления в области половых отношений : монография. Москва ; Ленинград, 1925. С. 21.
3. Джу́жа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством : монография. Київ, 2009. С. 32.
4. Бандурка І. О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади : монография / за наук. ред. д-ра юрид. наук, професора О. М. Литвинова. Харків, 2017. 432 с.
5. Світличний О. Доктринальне визначення об'єкта злочину розбещення неповнолітніх. *Публічне право*. 2013. № 2 (10). С. 138.
6. Джу́жа А. О. Віктимологічне запобігання сексуальному насильству щодо дитини. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 4 (101). С. 179–187.